УДК 341.1

С. Савчук, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СФЕРІ ПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті аналізується розвиток пруденційного регулювання банківської діяльності в рамках Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Союзу. Особлива увага приділена становленню принципу взаємного визнання нагляду за кредитними установами та принципу єдиної банківської ліцензії, поступовому переходу до прийняття в рамках ЄС документів кодифікованого характеру ("банківських кодексів") та імплементації вимог Базельського комітету з банківського нагляду в банківське право ЄС.

Ключові слова: пруденційне регулювання банківської діяльності, банківське право ЄС, європейська інтеграція.

В Європі склалася одна з найефективніших моделей ведення банківської справи. Її виникнення сягає корінняими кінця XVI – початку XVII сторіччя, зокрема часів появи Лондонської королівської біржі (The London Royal Exchange) в 1571 році та Амстердамського банку з обміну валют (Amsterdam Exchange Bank) в 1609 році, численних ломбардів Гамбургу і всесвітньо відомих тодішніх лондонських кафе (зокрема, будинків кави Джонатана та Ллойда), які, за своєю суттю, виконували функції перших фондових бірж [1, с. 7].

Регіональне співробітництво між центральними банками європейських держав розпочалося в XIX сторіччі зі створенням перших монетних союзів: Латинського, Австро-Угорського та Скандинавського монетних союзів. Співробітництво в рамках монетних союзів стосувалося міжнародного регулювання грошового обігу та полягало у встановленні однакових підходів до виробництва монет, які випускалися компетентними органами держав-членів: визначення єдиної ваги, вмісту і проби золота та срібла, номіналу. Монети, що відповідали узгодженим стандартам, приймалися як законний платіжний засіб на території держав-членів монетного союзу [2].

Регіональне співробітництво європейських держав з питань регулювання банківської діяльності почало розвиватись в рамках Римського договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 р., що передбачав формування внутрішнього ринку (ст. 2), впровадження свободи надання послуг (ст. 59), свободи руху капіталу (ст. 67) та свободи заснування суб'єктів господарювання. Статтею 61 Римського договору 1957 р. також передбачалася поступова лібералізація ринку банківських послуг в контексті лібералізації руху капіталу.

Першим кроком у напрямку створення єдиного внутрішнього ринку банківських послуг стало прийняття Директиви Ради Європейських Співтовариств від 28.06.1973 "Про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними послуг".

В 1977 році Рада Європейських Співтовариств прийняла так звану Першу банківську директиву ЄЕС – "Про узгодження законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних правил стосовно заснування та здійснення діяльності кредитних установ".

Перша банківська директива ЄЕС 1977 р. запровадила єдине визначення терміну "кредитна установа", встановила порядок надання дозволу на здійснення діяльності кредитної установи та підстави для його відкликання, передбачила вимоги до власних коштів кредитної установи та складу виконавчого органу кредитної установи, ділової репутації та досвіду роботи членів виконавчого органу кредитної установи, запровадила принцип співробітництва держав-членів ЄЕС щодо здійснення нагляду за діяльністю кредитних установ.

Наступним етапом на шляху до створення єдиного банківського ринку стала так звана Друга банківська директива ЄЕС – Директива Ради Європейських Співтовариств від 15.12.1989 "Про узгодження законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних правил стосовно заснування та здійснення діяльності кредитних установ, а також про внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС".

У порівнянні з Першою директивою, Друга банківська директива ЄЕС скасувала необхідність одержання дозволу для відкриття кредитною установою, зареєстрованою в державі-члені ЄЕС, своєї філії на території іншої держави-члена та запровадила основний принцип консолідованого банківського нагляду, який до сих пір застосовується в Європейському Союзі – відповідальність за здійснення нагляду за кредитною установою, що має філії на території інших держав-членів, несуть компетентні органи держави реєстрації головного офісу кредитної установи.

Друга банківська директива ЄЕС запровадила єдиний перелік видів банківської діяльності, на які поширювалася свобода надання послуг в рамках ЄЕС. Держави-члени зобов'язувалися забезпечити свободу транскордонного надання відповідних послуг як безпосередньо з території іншої держави-члена, так і шляхом заснування іноземною кредитною установою філії на території відповідної держави-члена, а також шляхом створення спільних філій двома та більше кредитними установами. При цьому, Друга банківська директива ЄЕС чітко регламентувала повноваження компетентних органів держави реєстрації головного офісу та держави місцезнаходження філії кредитної установи.

У зв'язку з цим, дослідники відзначають, що Друга банківська директива ЄЕС запровадила принцип взаємного визнання нагляду за кредитними установами, що здійснюється державами-членами [3], що, в свою чергу, отримало своє відображення у принципі єдиної банківської ліцензії – визнання дозволу на здійснення діяльності кредитної установи, виданого компетентними органами однієї держави-члена, на території інших держав-членів.

В свою чергу, принцип взаємного визнання банківського нагляду та принцип єдиної банківської ліцензії засновується на доктрині взаємного визнання (mutual recognition), сформульованій Європейським судом в 1979 році в рішенні по справі Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (більш відомій під назвою Cassis de Dijon Case) [4]. Як встановив Європейський суд, якщо товари були законно введені в торговий обіг на внутрішньому ринку однієї держави-члена ЄЕС, то інші держави-члени зобов'язані визнати цей факт та відкрити вільний доступ для таких товарів на власні внутрішні ринки. І хоча вищезазначене рішен-

© Савчук С., 2016

ня стосувалося торгівлі товарами, в 1985 році Комісія Європейських Співтовариств в Білій книзі "Завершення формування внутрішнього ринку" поширила доктрину взаємного визнання і на надання банківських послуг, зокрема розміщення коштів на депозит та споживче кредитування [5].

Також, Друга банківська директива ЄЕС запроваджувала вимоги до мінімального розміру капіталу кредитної установи, процедуру погодження набуття та збільшення істотної участі в кредитних установах, обмеження на здійснення кредитними установами інвестицій у нефінансові компанії.

Сучасний розвиток банківського права Європейського Союзу відрізняється прийняттям документів кодифікованого характеру [1, с. 13], що неофіційно іменують "банківськими кодексами" [6] або "єдиними європейськими банківськими актами" [7].

Так, в 2000 році було прийнято Директиву Європейського парламенту та Ради 2000/12/ЄС "Про заснування та здійснення діяльності кредитних установ". Цією ж Директивою було скасовано 7 попередніх директив, включаючи Першу та Другу банківські директиви ЄЕС, а їх положення доопрацьовано, розширено та включено до складу єдиного документа. У порівнянні з попередніми документами, Директива 2000/12/ЄС більш детально розмежовувала компетенцію органів банківського нагляду держав місцезнаходження головного банку та відокремленого підрозділу, встановлювала посилені обов'язки з їх співробітництва, обміну інформацією та збереження банківської таємниці, визначала підстави для застосування заходів впливу, а також більш детально врегульовувала технічні інструменти пруденційного регулювання, зокрема вимоги до власних коштів, нормативів ліквідності, ризиків кредитних установ, здійснення консолідованого банківського нагляду.

На заміну вищезазначеної директиви в 2006 році було прийнято Директиву Європейського парламенту та Ради 2006/48/ЄС. Необхідність затвердження нової директиви викликана, в першу чергу, затвердженням в 2005 р. на засіданні Базельського комітету нової редакції "Базельської угоди про капітал" – доповіді "Міжнародна конвергенція вимірювання та стандартів капіталу: нові підходи", що стала відомою під назвою "Базель II", а також необхідністю її імплементації в право ЄС. У зв'язку з цим, в новій директиві було значно розширено вимоги до формування власних коштів та резервів кредитних установ, встановлено деталізований порядок розрахунку кредитних ризиків, ризиків за операціями з деривативами, передбачені процедури зниження кредитних ризиків та сек'юритизації активів, запроваджено регулювання питань операційних ризиків в діяльності кредитних установ, а також вимоги до оприлюднення кредитними установами інформації щодо їх діяльності. Директива 2006/48/ЄС діяла до 31.12.2013.

26.06.2013 було прийнято нову Директиву Європейського парламенту та Ради 2013/36/ЄС "Про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами", яка набрала чинності 01.01.2014. Ця Директива разом із Регламентом Європейського парламенту та Ради від 26.06.2013 № 575/2013 "Про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних фірм" на даний час є основними джерелами права ЄС з питань пруденційного регулювання банківської діяльності.

Предметом регулювання Директиви 2013/36/ЄС та Регламенту 575/2013 є наступні основні питання: порядок ліцензування діяльності кредитних установ, вимоги до капіталу, посадових осіб, прозорості структур власності кредитних установ, корпоративного управління, систем внутрішнього контролю та організації ризик-менеджменту в кредитних установах, порядок погодження набуття та збільшення істотної участі в кредитній установі, порядок та умови надання кредитними установами, зареєстрованими в державі-члені ЄС, банківських послуг на території інших держав-членів ЄС, вимоги до здійснення банківського нагляду, повноважень національних органів банківського нагляду, проведення стрес-тестування кредитних установ, розподілу кредитних установ за їх профілем ризиків та ступенем системної важливості, періодичної оцінки діяльності органів банківського нагляду, розподіл повноважень між органами банківського регулювання та нагляду держави-члена ЄС, в якій зареєстровано кредитну установу, та держав-членів ЄС, на території яких відповідна кредитна установа надає банківські послуги, вимоги до здійснення консолідованого банківського нагляду, обмін інформацією та співробітництво між органами банківського регулювання та нагляду держав-членів ЄС, вимоги до захисту банківської таємниці, конфіденційної інформації та персональних даних, вимоги до звітності, аудиту кредитних установ, обсягу інформації, що підлягає обов'язковому оприлюдненню, попереджувальні заходи, які можуть вживати держави-члени ЄС для запобігання порушенню фінансової стабільності, заходи впливу, які можуть застосовувати органи банківського регулювання та нагляду за порушення в діяльності кредитних установ.

Директива 2013/36/ЄС та Регламент 575/2013 також спрямовані на імплементацію в право ЄС вимог "Базелю III", а тому, у порівнянні з попередніми директивами, додатково запроваджують вимоги щодо формування кредитними установами буфера запасу (консервації) капіталу та контрциклічного буфера, уточнюють порядок розрахунку максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, встановлюють обмеження щодо співвідношення власних та позикових коштів кредитних установ, обмеження стосовно посилання на кредитні рейтинги, встановлені кредитними агентствами.

Таким чином, європейське співробітництво в сфері пруденційного регулювання банківської діяльності розвивалося шляхом становлення інституційного механізму міждержавного характеру, основи якого були закладені в Римському договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 р. Особливістю сучасного стану розвитку банківського права ЄС є наявність документів кодифікованого характеру, прийнятих на заміну значної кількості актів, що врегульовували окремі аспекти пруденційного регулювання банківської діяльності. На наш погляд, такий підхід сприяє створенню прозорого та уніфікованого банківського ринку в ЄС.

Список використаних джерел

1. Мірошниченко О.А., Сенаторов М.В., Сенаторова О.В. Банківське право в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження. – К.: Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України, 2007. – 340 с.

2. Capie F. H., Wood G. E. Monetary Unions: Theory, History, Public Choice. – London, New York: Routledge, 2003. – P. 50-54.

3. Ernoult J., Hemetsberger W., Schoppmann H., Wengler C. European Banking and Financial Services Law. – Ghent: Larcier, 2008. – P. 20.

4. Judgment of the European Court of 20 February 1979. Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Case 120/78). // European Court Reports. – 1979. – P. 649.

5. White Paper from the Commission of the European Communities to the European Council "Completing the Internal Market". [Електронний

ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf.

6. Ерпылева Н.Ю. Международное банковское право. – М.: Дело, 2004. – С. 148.

7. Ernoult J., Hemetsberger W., Schoppmann H., Wengler C. European Banking and Financial Services Law. – Ghent: Larcier, 2008. – P. 19.

Надійшла до редколегії 20.06.16

С. Савчук, асп.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РАЗВИТИЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ ПРУДЕНЦИАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье анализируется развитие пруденциального регулирования банковской деятельности в рамках Европейского Экономического Сообщества и Европейского Союза. Особое внимание уделено становлению принципа взаимного признания надзора за кредитными учреждениями и принципу единой банковской лицензии, постепенному переходу к принятию в рамках ЕС документов кодифицированного характера ("банковских кодексов") и имплементации требований Банковского комитета по банковскому надзору в банковское право ЕС.

Ключевые слова: пруденциальное регулирование банковской деятельности, банковское право ЕС, европейская интеграция.

S. Savchuk, postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF EUROPEAN COOPERATION IN THE FIELD OF PRUDENTIAL REGULATION OF BANKING ACTIVITY

The article explores the evolution of prudential regulation of banking activity in the European Economic Community and the European Union. Special attention is paid to the rise of the principle of mutual recognition of supervision over credit institutions and the principle of the single banking license, adoption of codified acts ("banking codes") in the EU and implementation of requirements of the Basel Committee on Banking Supervision in the EU banking law.

Keywords: prudential regulation of banking activity, EU banking law, European integration.

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Випуск 1(44/45)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84$^{1/8}$. Ум. друк. арк. 12,5. Наклад 300. Зам. № 216-7704.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № МВ2.
Підписано до друку 28.03.16

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02